

Pe cititorul din zilele noastre, atât de grăbit și de preocupat, multe pagini ale acestei cărți îl pot îndepărta de lectura ei. Dar dacă va dori să afle o relatare corectă a modului în care s-a născut România „Mare” din lacrimile amare ale deznădejzii și din visul neasemuit al mării izbânzi, acest volum este printre cele dintâi care îi pot fi recomandate.

Bogdan TEODORESCU

Ion CÂRJĂ, Dan Lucian VAIDA, Loránd L. MÁDLY, Dan PRAHASE (editori), *Un ardelean în Marele Război. A Transylvanian in the Great War. Ein Siebenbürger im Großen Krieg: Albert Porkoláb (1880-1920)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut & Editura Mega, 2017, 247 p.

În contextul centenarului Primului Război Mondial, când atenția istoricilor români are tendința de a se focaliza prioritar asupra evenimentelor cu caracter extraordinar și asupra personalităților de referință ale Marii Conflagrații, redescoperirea experienței participanților direcți, numeroși și rămași anonimi, fie ei militari sau civili, nu poate fi decât binevenită. În istoriografia recentă din Transilvania și Banat semnalul în această direcție a fost dat de cunoscutele volume de memorialistică îngrijite de Nicolae Bocșan și Valeriu Leu, iar în prezent se înregistrează o creștere a interesului față de cotidianul Marelui Război așa cum a rămas el reflectat în sursele documentare și mai ales ego-istorice.

Lucrarea pe care o supunem atenției cititorului se încadrează mai sus amintitului curent, iar subiectul său este reprezentat de biografia și cu precădere de activitatea în timpul războiului a unuia dintre miile de ofițeri români ai armatei imperiale și regale austro-ungare. Albert Porkoláb a fost, până de curând, un complet anonim din punct de vedere istoriografic și probabil ar fi rămas așa dacă nu ar fi lăsat posterității o colecție însemnată de fotografii al căror caracter de izvoare primare neconvenționale a atras interesul specialiștilor. Moștenirea fotografică și cartofilă a lui A. Porkoláb, complet inedită până la această publicare, constă în 308 fotografii și 49 de cărți poștale din timpul Primului Război Mondial, cărora li se adaugă fotografii trimise sub formă de cărți poștale și cărți poștale standard din prima parte a carierei sale militare (1903-1912), precum și cărți poștale ilustrate trimise către Helena Scridon, cu care a avut o relație sentimentală.

Lucrarea se deschide cu un studiu biografic în cadrul căruia autorii au încercat să recupereze cât mai multe aspecte din viața ofițerului Porkoláb, bazându-se pe surse din arhivele naționale (Serviciul Județean Bistrița-Năsăud) și din arhivele militare vieneze. Principalele izvoare documentare utilizate sunt „Matricula de primire în școala fundațională elementară poporală de băieți din Năsăud”, apoi cea a Gimnaziului fundațional năsăudean și în fine, dosarul personal aflat la arhivele de război de la Viena. Merită remarcat, în acest punct, că cea mai mare parte a informațiilor provine din dosarul de ofițer, în lipsa căruia biografia lui A. Porkoláb ar fi rămas o schiță – ocazie de a readuce în atenția istoricilor militari importanța izvoarelor externe pentru istoria corpului ofițeresc românesc originar din Transilvania și Banat, inclusiv pentru ofițerii din perioada interbelică formați în școlile

militare austro-ungare (Arhivele Militare din Viena, respectiv Arhiva Muzeului și Institutului de Istorie Militară din Budapesta).

A. Porkoláb a văzut lumina zilei la Năsăud, în anul 1880, în familia lui Carol și Luiza Porkoláb, fiind singurul din cei patru copii ai familiei care a reușit să atingă maturitatea. După absolvirea școlilor năsăudene a urmat cariera armelor, pentru care s-a pregătit prin frecventarea Școlii de cadeți și infanterie de la Budapesta în perioada 1895-1899. În Austro-Ungaria timpului cariera militară reprezenta un mijloc de ascensiune socială, deși nu era întotdeauna însoțită, așa cum a subliniat István Deák, și de un statut financiar egal prestigiului public. A. Porkoláb a absolvit școala de cadeți ca sublocotenent și a parcurs ulterior gradele militare în armata austro-ungară până la cel de maior. În 1899 a fost numit adjunct de ofițer de cadeți în Regimentul de infanterie k.u.k (imperial și regal) nr. 63 din Bistrița. La 1 noiembrie 1900 a fost avansat la gradul de locotenent, iar în 1906 locotenent major. Cronologia carierei sale, în notițele sintetice din dosarul personal aflat la arhivele de război din capitala imperiului se oprește în 1907. A fost avansat căpitan în 1916, și maior în 1918. Participarea la Primul Război Mondial ca ofițer în cadrul Regimentului k.u.k. nr. 63 din Bistrița a reprezentat, fără doar și poate, partea cea mai densă din întreaga sa carieră ofițerească. După „preluarea imperiului” de către autoritățile române A. Porkoláb a cerut încadrarea în armata română, unde însă nu a avut decât o carieră efemeră, din cauza decesului prematur. Ca și în cazul altor ofițeri români, transferul de loialitate de la Imperiul Austro-Ungar la Regatul României pare să se fi realizat în mod firesc, venind ca o adaptare la noile realități politico-statale care au urmat Marelui Război.

O a doua parte a lucrării găzduiește publicarea bogatei sale colecții de fotografii și cărți poștale. Primul capitol, intitulat *Pentru împărat și patrie. Albert Porkoláb pe front 1914-1918*, însumează peste 300 de fotografii cu conținut referitor la activitățile specifice războiului. Imaginile surprind mobilizarea la Bistrița în anul 1914, vizita pe front la Regimentul 63 a succesorului la tron Carol de Habsburg-Lorena în anul 1915, vizitarea Regimentului 63 de către Alțeta Sa principele Leopold de Bavaria, momentele solemne de pe front (decorarea unor militari, depunerea jurământului de loialitate pentru împăratul Carol I de Habsburg), dar și aspecte cotidiene, precum oficierea slujbelor religioase pe front, tranșeele sau armamentul și tehnica din dotare sau a inamicului (inclusiv aviație rusească). Sunt frecvente fotografiile de grup înfățișându-i pe ofițerii regimentului, atât în momente solemne cât și în clipe de răgaz. Imagini inedite surprind operațiuni militare întreprinse de ofițerii și soldații Regimentului 63. Cărți poștale ilustrate, intitulate „Atac asupra pozițiilor rusești, deosebit de bine întărite, în luna Paștilor 1916”, „Atac cu grenade de mână în luna Paștilor 1916” sau „Băieți răi” sunt câteva dintre imaginile care conturează viața ofițerească pe front (e adevărat, ca instantanee regizate după pregătirea de artilerie, înaintea atacului, nu surprinse în focul luptei). De asemenea un cadru interesant îl reprezintă și marșul căruțelor trase de câini, căruțe încărcate de regulă cu atelaje sau cu diferite materiale. O categorie aparte de fotografii immortalizează prizonieri ruși, majoritatea destul de veseli, convinși că pentru ei războiul s-a încheiat: „... un astfel de război e o groază, slavă

Domnului e deja gata”. Nici loisirul nu este exclus din viața de pe front, astfel obiectivul aparatului foto surprinde momente joviale precum așa-numitele „seri vesele” în care soldații alături de ofițeri depășesc cadrul și atmosfera tensionată specifică unui conflict armat și apar într-o ambianță mult mai degajată, întreținută de muzica unor lăutari. Nu lipsesc nici jocurile, o fotografie extrem de sugestivă în acest sens îi surprinde pe câțiva ofițeri în popota detașamentului V în jurul unor mese, jucând fie un joc de cărți, fie șah.

Un al doilea set de fotografii acoperă relațiile lui A. Porkoláb cu apropiații din Năsăud, în particular cu femeile. Capitolul intitulat *Dragoste în vremuri de război. Itinerariu sentimental* îl înfățișează pe ofițer alături de câteva domnișoare din comunitatea sa natală (Helen Scridon, Olga Kronenfeldt, Lydia Șotropa), personaje care populează majoritatea fotografiilor. De altfel, dintre schimburile epistolare ale lui Porkoláb cu diferiți destinatari, se remarcă în mod preponderent cel cu Helene Scridon, cu care pare să fi avut o relație foarte apropiată, supoziție întărită în mod special de o fotografie care îl prezintă pe ofițerul Albert Porkoláb așezat în genunchi în fața respectivei domnișoare. Frumoasa relație sentimentală dintre cei doi se desprinde și din rândurile pe care Helen le adresează „Excelenței Sale domnului Albert Porkoláb, căpitan, adjutant al Regimentului de Infanterie 63.”. Corespondența relatează evenimente cotidiene din viața tinerei Helen „*La noi este încă frumos și cald, acum mergem la baie în fiecare zi [...] Dragă Albert, cum îți merge fie?, vezi aici eu tot slăbesc, Doamne, nu încetează niciodată. Însă asta ar trebui să fie bine de tot: în mod sigur tu vei veni în octombrie nu doar pentru câteva zile ci pentru o perioadă mai lungă.*” relatări cu adevărat interesante care surprind viața de zi cu zi a celor rămași acasă, neliniștile și problemele lor, viziunea lor asupra războiului, pierderea celor dragi, bolile și chiar apelul la chiromanție pentru a afla soarta celor plecați pe front. Toate acestea merită să fie prezente în cercetarea istorică, fiind elemente autentice care redau cât se poate de clar atmosfera momentului și tensiunea relațiilor sociale și sentimentale încercate de depărtare și de război.

Lucrarea evocă și restituie prin intermediul fotografiilor un segment de istorie personală, parțial locală dar îmbogățită prin experiențele de combatant ale lui A. Porkoláb pe fronturile din Balcani, cel italian și cel rusesc, surprinsă prin obiectivul aparatului de fotografiat și parțial prin corespondența cu cei de acasă. Moștenirea fotografică și epistolară a ofițerului român, parte a memoriei Primului Război Mondial, a fost organizată de editori sub forma unei narațiuni de război, în care viața se adaptează și surmontează dificultățile timpului conservând în același timp iubirea, ca sentiment firesc al naturii umane.

La final, dar nu lipsit de importanță, trebuie amintite condițiile grafice deosebite în care a fost publicată lucrarea. Finalitatea lor nu este una exclusiv estetică, calitatea reproducerilor contribuind din plin la accesibilitatea conținutului imaginilor, ca izvor istoric. În concluzie, atât conținutul documentar, cât și prezentarea grafică recomandă această carte pentru a fi frecventată de toți cei interesați direct de istoria Marelui Război și cel puțin răsfoită, ca poveste de război în imagini, de către iubitorii de istorie.

Timea LONGAVER